

Je Bog ravnal odgovorno, ko je ustvaril svet?

Boris Jež

Pred kratkim se mi je pripetilo nekaj zelo zanimivega. Z ženo sva sedela pred »lokalno« knjigarno v Pasadeni in srebrala eno tistih ameriških kav, ki hočejo biti kapučino, a jim to nikakor ne uspeva; vse, od surovin do naprav in osebja, je preveč ameriško, da bi se dalo zvariti pravi italijanski ali vsaj portoroški kapučino. Ah, seveda, dolžan sem vsaj približno pojasniti kraj dogajanja: tista lokalna knjigarna ni zelo zakotna reč, kot recimo kaka Bukvarna ali Antikvariat; niti ni tako velika kot londonski Dillon. To pomeni, da je vsaj za pet naših Konzorcijev.

In Pasadena? Američani v glavnem ne vedo, kaj in kje je Pasadena, ker tudi na splošno zelo malo vedo. V Los Angelesu so stvari nekoliko bolj jasne, saj je Pasadena za to mesto nekaj takega, kot so za Ljubljano Črnuče. Velikanski urbani konglomerat Los Angelesa jo je že zdavnaj »požrl« in obvil s stoterimi avtocestami, tako da se je identiteta tega simpatičnega kraja (no, velikega za vsaj tričetrt Ljubljane) raztopila v hollywoodski monokulturi Los Angelesa, kjer potrebuješ avto celo za na stranišče. In zvečer v zakonski postelji »parkiraš« poleg žene. Nekateri predeli Los Angelesa so se uspeli vsaj filmsko ali drugače »promovirati«, recimo Hollywood, Long Beach, Santa Ana, Santa Monika, kjer snemajo take reči, kot so Obalna straža; Pasadena pa za holivudarje očitno ni dovolj zanimiva.

In vendarle se je v tem »predmestju« vselej dogajalo marsikaj zanimivega. Recimo Albert Einstein, ki je prav tam z bodočimi snovalci atomske bombe razčlenjeval matematične labirinte do cepitve atoma. V Pasadeni se je očitno vselej dogajalo marsikaj, po navadi skrito očem navadnih smrtnikov, ali pa

je bilo preprosto nedoumljivo za oficialno znanost in splošno izobrazbo. Koliko nobelovcev je »dala«? Slišal sem za število 38; lahko manj ali celo bistveno več, vsekakor pa se je v tem zakotju Los Angelesa skotilo več znanosti, kot si lahko sploh predstavljamo. Mimogrede: v neposredni bližini, torej nekaj deset kilometrov proti vzhodu, je Mt. Wilson, prvi astronomski observatorij, ki je s posnetki potrdil že vedeno, namreč da Rimska cesta ni edina in da galaksij nikoli ne bomo prešteli ...

Skratka, sedela sva pred knjigarno, srebalta kavo in se trudila ujeti vsaj kak sončni žarek, ker vreme ni bilo ravno kalifornijsko. Tedaj pristopi čedno deklet z magnetofonom, za njo pa že stoji fotograf in meri vame s svojim Nikonom. Deklet se predstavi za novinarko dnevnika Pasadena Star-News, časnika, ki sem si ga – kakšno naključje – prav tedaj podajal iz roke v roko in skušal iz oglasov izluščiti, koliko denarja potrebuješ za kolikor toliko udobno življenje v Ameriki. Novinarka pove, da dela anketo o znanstvenih in tehnoloških dosežkih v letu 2000, in me vpraša, kaj menim o tem. Bil sem tako presenečen, da nekaj trenutkov nisem mogel izustiti ničesar pametnega, saj pri nas v Sloveniji novinarji sprašujejo mimoidoče o najbanalnejših stvareh, znanost in tehnologija pa tako rekoč ne obstajata.

Potem sem nekaj krotovičil o astronomiji, genetskem inženiringu in podobno in novinarka je bila videti kar zadovoljna z odgovorom. Kdor ne verjame, naj si kupi Pasadena Star-News. Ko je odšla, sem se spomnil, da bi moral kaj ziniti še o medicini pa o mikrorobotih, ki nam jih bodo že kmalu spuščali raziskovat dogajanja v možganskih celicah, in tako naprej, ampak je bilo že prepozno. Potem sem se še malce bolj zamislil nad vsem skupaj in nenadoma se mi je posvetilo, da o znanosti pravzaprav ne vem nič, čisto nič! In to jaz, ki sem že v osnovni šoli poziral knjige o Galileiu, Koperniku, Einsteinu, jaz, ki se mi zdi, da sem vsaj prek poljudne literature na tekočem z vsemi pomembnimi znanstvenimi odkritji.

Mimogrede: pred mnogimi leti sem zasledil, da sta trčeli dve galaksiji; deset milijard zvezd se je zapodilo proti desetim milijardam sovražnih zvezd; in zgodilo se ni pravzaprav nič; med zvezdami je namreč toliko praznega prostora, da sta gigantski »kompoziciji« zdrveli druga skozi drugo brez enega samega trčenja; morda se nista niti opazili; da se je to res zgodilo, zdaj priča samo gromozanski oblak kozmičnega prahu, ki je ostal na točki srečanja; ozvezdji sta torej »očistili« druga drugo, prašne smeti, uši, pršice in vso drugo nepotrebno bivanje pa sta pustili za

spomin sredi temnega praznega prostora. Nauk: velike zvezde se izogibajo druga drugi ali se vsaj znajo dostojanstveno zaobiti, prah pa je pač prah, in prašni delec ne more mimo drugega, ne da bi si padla v prepirljivi objem. No, nekega urednika Dela sem vprašal, ali bi odkritje astronomov o trčenju galaksij sodilo v časopis. Nikakor, je bil kratek, časopisni prostor je dragocen.

Povprečen Slovenec je kar dobro obveščen o vsem, kar se dogaja na političnem prizorišču. In je tudi prepričan v svojo pravico do celovite obveščenosti. Ljudstvo je namreč vrhovni vladar, vladar pa ne more vladati, če nima temeljitega pregleda nad dogajanjem. Pravica do verodostojne politične informacije je postala že tako rekoč civilizacijska pridobitev, kot recimo pravica do svobode veroizpovedi ali osnovne zdravstvene oskrbe. Tudi glede kulture in kulturnih dogajanj se nekako pričakuje, da jih bodo mediji tako ali drugače spremljali, če le kaj dajo nase. Noben dnevnik si ne more privoščiti, da bi izpustil kulturni praznik.

Znanost pa je v slovenskem prostoru tretjerazredna zadeva, čeprav imamo zanjo celo posebno ministrstvo, kar je seveda spet ena naših posebnosti. ZDA, na primer, so velesila, a v vladi nimajo ministrov za znanost, kulturo in podobne nacionalne vrednote, s katerimi se dičimo mi. Tam znanost preprosto je, »se dogaja« ali pa je – tako kot pri nas – ni in vegetira samo v šolskih učbenikih. Povprečen Slovenec morda ve za Jožefa Štefana, ker po njem imenovani inštitut še ni crknil, ob imenih, kot so Jurij Vega (matematik), Josef Ressel (izumitelj ladijskega vijaka) ali Janez Puhar (izumitelj fotografije na steklu), pa se mora že zamisliti. Znanost v našem prostoru ni uspela postati sestavina nacionalne identitete, pravzaprav niti tistega ne, čemur rečemo »kultura« v najširšem pomenu. Razstavo o Leonardu da Vinciju si je ogledalo na tisoče ljudi, kak Herman Potočnik, pionir raketne in vesoljske tehnike, pa nas pušča povsem ravnodušne ...

In znanost vendar je »kultura«, stanje in početje uma in duše, tako individualno kot kolektivno, zdaj celo globalno; znanost se (spet) tesno prepleta z vsemi vsakodnevnimi in umetniškimi početji, politiko, fiziko in metafiziko. Pravzaprav še mnogo več: če se jo je nekdam dalo varno spraviti v ogromne knjižnice in do najglobljih resnic pripustiti samo posvečene, danes to preprosto ni več mogoče, ker čez hišne pragove pronica v sleherno bivališče in zatočišče. Znanost postaja vsaj tako pomembna kot vera in politika, ker smo vsi deležni njenih dosežkov in zmot.

Vero in politiko lahko vsak hip odmislimo, kar pa se dogaja na znanstvenem in tehnološkem področju, tako rekoč použijemo z vsakim hamburgerjem.

Ljudje smo se nekdaj delili na bogate in revne, sposobne in nesposobne, talentirane in brezperspektivne; zdaj pa se je začela delitev tudi na prosvetljene in tiste, ki ničesar ne vedo. Prosvetljeni jedo malo ali skoraj nič, »raja« se baše z mastnimi hamburgerji; prosvetljeni se gibljejo v svojih zasebnih krogih, ljudstvo gomazi po pločnikih velemest; prosvetljeni se umikajo v svoje virtualne svetove, nižjim kastam ostaja cenena zabava. Razlika v »kulturi« je očitna. Toda teh različnih ravni ne predestinira več bogastvo samo po sebi, temveč čedalje bolj vedenje, znanje. Ljudje, ki mislijo petnajst milijard svetlobnih let daleč, so že posebna kasta glede na tiste, ki zmorejo misliti samo od danes do jutri.

Sprva je bila verjetno moč mišic tista, ki je v plemenu potegnila ločnico med vojščaki in njihovimi poveljniki. Potem so razne spretnosti izpodrivale druga drugo, pamet je diskreditirala moč, zvižanost je ubila hrabrost, politika je zatolkla prдавne plemenske principe poštenja. Dolgoletni italijanski politik Giuliano Andreotti je morda najbolj simptomatična figura te dekadence: majhen, »nikakav«, še kozarca z viskijem malodane ni sposoben držati, komaj da se po njem preteka kaka kaplja krvi. V preteklih zgodovinskih obdobjih ne bi fizično preživel niti otroštva, v eri politike pa je tudi tak, rahitični bel termit, lahko postal državni voditelj.

Moč politične informacije, ki je prevladovala v zadnjem stoletju, je začela izpodrinjati moč teoretskega in tehnološkega »supporta«. O znanosti si mislimo marsikaj, tudi marsikaj slabega, pred očmi imamo mnoge dosedanje zlorabe tega početja – nesporno pa je, da se prebija čisto v ospredje našega bivanja in samoumevanja. V času, ko je bila še v veljavi Ptolomejeva kozmologija, je bilo vse skupaj dokaj preprosto: človeštvo je bilo v središču božjega stvarstva, sonce je bilo zato, da daje luč in toploto, za okras pa nam je Bog po nebesnem obodu natrosil še zvezde. Zdaj pa smo se prisiljeni zamisliti, kaj se dogaja petnajst milijard svetlobnih let daleč, če se hočemo osvetliti v svoji pomembni nepomembnosti.

Znanost in tehnologija postajata srhljivo pomembni za naše bivanje. Če ne veš, da bo čez nekaj let na Zemljo padel meteorit, ki bo uničil vse živalske in rastlinske vrste (tako kot je pred šestdesetimi milijoni let neko nebesno telo padlo v Mehiški zaliv in dobessedno zbrisalo s površja dinozavre), nimaš do tega dejstva

nobene odgovornosti; če pa veš, da se to utegne zgoditi, ne moreš ostati križem rok. Nam sam Bog polaga v naročje odgovornost do sebe in Zemlje kot velikega živega organizma, ali je to kar tako prišlo?

Gospod Matjaž Ravnik, docent na fakulteti za gradbeništvo v Mariboru, mi je pred kratkim prijazno posredoval prevod Jacoba Bronowskega *Znanost in človekove vrednote* ter k temu dodal nekaj svojih misli. Takole pravi: Razvoj civilizacije je v zgodovini neločljivo povezan z razvojem znanosti in znanja. Znanost je vedno vplivala na številne aspekte človekovega bivanja, vendar pa njen vpliv še nikoli ni posegal tako globoko v bistvo človekove eksistence kot danes. Razvoj na področju informatike, umetne inteligence, genetike, biotehnologije in medicine, pa tudi osnovnih naravoslovnih ved nam obeta tako globoke pretruse, kakršnih človek kot biološko bitje, kot individuuum ali kot pripadnik družbe še ni doživel v tako kratkem času. Postavljajo se številna vprašanja.

In o čem piše Bronowski? Takole: »Pozno popoldne lepega novembrskega dne leta 1945 sem pristal na letališču na jugu Japonske. Od tam naj bi me z džipom odpeljali prek gora do ladje, ki je bila zasidrana v pristanišču v Nagasakiju. Ničesar nisem vedel o pokrajini ali razdalji, ki je bila pred nami. Odpekljali smo se; zmračilo se je; cesta se je dvigovala in padala, borovi gozdovi so se spustili do ceste, se zgostili in se znova odprli. Nisem vedel, da smo zapustili podeželje, dokler nisem zaslišal ladijskih zvočnikov, ki so predvajali plesno glasbo. Takrat sem se nenadoma zavedel, da smo že v središču razdejanega Nagasakija. Sence za menoj so bila okostja Mitsubišijevih tovarniških zgradb, ki jih je razmetalo kot z velikanovo roko ...«

Kakšna plesna glasba bo igrala, ko se človeštvo ne bo zmotilo samo z Nagasakijem, ampak »na celi črti«? Recimo en sam drobceni virus, ki ga utegnejo sproducirati v bog vedi katerem laboratoriju in bo »popucal« vse živo na Zemlji, da bo ostal en sam saharški pesek? To je mogoče. Človek ima v rokah vse večje potenciale uničevanja in ustvarjanja. Ima že božjo moč. Vzporredno z močjo pa se stopnjuje tudi odgovornost. Je Bog ravnal »odgovorno«, ko je ustvarjal svet, verjetno dobro vedoč, da se ne bo čisto vse obneslo in da bosta Adam in Eva že takoj zaznamovala potomce?

Če je Bog kar koli napačno presodil, si človeštvo ne more privoščiti ponavljanja njegovih zmot. Bog se lahko poigrava, ljudem pa se vrtozglavo hitro zožujeta čas in prostor, v katerih je treba

tudi vse hitreje sprejemati odločitve. Bog si je lahko privoščil dolg razmislek in potem sporočil svojih deset zapovedi; človek ne more več predolgo razmišljati, odločitve morajo biti hitre, inteligentne in visokomoralne. Visokomoralne? Je mogoče tako hitro, kot pronicamo v globine veselja in njegove skrivnosti, producirati tudi kvaliteto svoje moralne države? Morda ni, bo pa kmalu nujno.

Sicer pa tisti dan v Pasadeni, malce oblakov in kak sončni žarek, ni bil nič posebnega. Za take dni je najbolje, da jih zagrne večer, potem pa pride spet jutro, ki je po nekem arabskem pregovoru vselej pametnejše. In tako se svet vrti naprej, z nami in brez nas.

SODOBNOST *revija za književnost in kulturo*

Letnik XLVIII, številka 2, 2000

Izdajatelj

Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2,
1000 LJUBLJANA

Naslov uredništva

SODOBNOST
Hribarjevo nabrežje 13,
1000 LJUBLJANA
Telefon 061 200 41 02

Naročila in reklamacije

Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2,
1000 LJUBLJANA
Telefon 061 302 695, 080 11 08

Tisk

EUROADRIA, d.o.o.

ISSN 0038-0482

Oblikovanje ovitka
Jani Bavčer, ARSENAL,
sodelavec Aleš Strajnar

Računalniški prelom
Franc Debevec

Glavni urednik
EVALD FLISAR

Uredništvo
Sandra Baumgartner
Igor Bratož
Miloš Mikeln
Josip Osti
Igor Škamperle
France Vurnik
Ciril Zlobec

Lektorici
Alenka Kobler
Nuša Mastnak

Glavni urednik sprejema
sodelavce vsak ponedeljek
od 11. do 13. ure
v pisarni uredništva,
Hribarjevo nabrežje 13.

Sodelavce prosimo,
da prispevkom obvezno
priložijo disketo
(MS Word za Okna,
verzije 97, 95, 6.0);
revija nima sredstev za vnos
besedil v računalnik.

Nenaročenih prispevkov
ne vračamo.

Naročnina
Cena enojne številke
v prosti prodaji je 800 SIT,
dvojne pa 1200 SIT.

Za naročnike
velja 20-odstotni
popust (7360 SIT letno,
plačljivo v dveh obrokih).

Cena za naročnike
v tujini je USD 79
ali protivrednost
v drugi valuti.

Revija izhaja
ob finančni pomoči
Ministrstva za kulturo
Republike Slovenije
in sponzorjev.

Stališča avtorjev
niso zmeraj tudi stališča
glavnega urednika
ali članov uredništva.